DAVLAT BYUDJETI G‘AZNA IJROSINI TASHKIL ETISHDA G‘AZNACHILIKNING MAVQEI VA AHAMIYATLI JIHATLARI

Shahlo Shodmonkulova Olimjon qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti «Moliya, pul muomalasi va kredit» ixtisosligi
I bosqich tayanch doktaranti

Annotatsiya: Usbu maqolada davlat byudjeti ijrosini tashkil etishda g‘aznachilikning mavqei va ahamiyatli jihatlariga e’tibor qaratiladi. Bu borada tarixiy taraqqiyotga ham nazar solinadi. Shuningdek, davlat byudjeti ijrosini tashkil etishda g‘aznachilik sohasining o‘rni xususida fikr-mulohazalar bildiriladi.

Kalit so‘z va iboralar: Davlat byudjeti, davlat moliyasini boshqarish, g‘aznachilik va uning roli, davlat byudjeti g‘azna ijrosi, moliya tizimining barqarorligi.

Iqtisodiyot va moliya nazariyasida davlat moliyasini boshqarish masalalari doimo asosiy o‘rinda turib kelgan. Davlat moliyasini boshqarishdagi va iqtisodiyotdagi ayrim muammolar shundan iboratki, bozor xo‘jaligi o‘z-o‘zini tartiblovchi va rivojlantiruvchi tizim (bozorning «ko‘rinmas qo‘li») bo‘lishiga qaramasdan, hech qachon davlat aralashuvisiz samarali ishlanmagandir. Hattoki, tarixiy taraqqiyotdan ham ma’lumki, kapitalistik bozor xo‘jaligining yuzaga kelishi faol davlat aralashuvi bilan sodir bo‘lgan. Bunga misol tariqasida 1563-yilda ingliz qirolichasi Elizaveta I milliy baliqchilikni qo‘llab-quvvatlash hamda baliqchilikka nisbatan talab doirasini oshirish maqsadida o‘zining qo‘l ostidagi xizmatkorlariga haftasiga 2 marta go‘sht mahsulotlari iste’mol qilishni ta’qiqlab qo‘yadi. Bundan tashqari, Angliyada 1666-yilga kelib jun mahsulotlarini sotish bilan bog‘liq muammoli jarayonlarga barham berish uchun yana bir qator tadbirlarning amalga oshirilganligiga, xususan, olamdan o‘tgan fuqarolarni jun matosidan tayyorlangan kiyimlarda dafn qilish majburiy etib belgilanadi. Hamda ushbu qonunga qarshi

chiqib, uni buzganlarga nisbatan 5 funt-sterling miqdorida jarima solinishi belgilab qo‘yilgan. Bularning barchasida davlatning aralashuviga guvoh bo‘lish mumkin.

Iqtisodiy-moliyaviy kategoriya sifatida «Davlat byudjeti g‘azna ijrosi» tushunchasining mohiyati, ahamiyati quyidagi xususiyatlar bilan ochib beriladi: g‘azna barcha boshqaruvchilar va byudjet mablag‘larini oluvchilarning kassiri hisoblanadi; g‘aznachilik byudjet muassasalarining shaxsiy hisobvaraqlari tizimidan foydalanadi; byudjet mablag‘larini yagona byudjet hisobidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri yakuniy byudjet oluvchilarga o‘tkazish amalga oshiriladi; byudjet mablag‘larining sarflanishi ustidan nazoratning samaradorligi va sifatini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun tegishli shart-sharoitlarni shakllantirish amalga oshirilishini talab ham etadi.

Shunday qilib, g‘aznachilik tizimi byudjetning samarali kassa ijrosi orqali davlat byudjeti tizimining faoliyatini ta’minlovchi samarali vositadir. Shunga va yuqorida aytilganlarga tayanib, bugungi kunda davlat byudjeti ijrosini ta’minlashda g‘aznachilikning mavqei va ahamiyati yuqori darajada o‘syapti deyish mumkin. Shu boisdan ham hozirda davlat moliyasini isloh qilish, davlat byudjetining g‘azna ijrosini joriy etish, byudjet mablag‘larini boshqarish va ularning shakllanishi to‘g‘risida va ishlatilishini nazoratda ushlab turish jarayonlari yanada mukammallikka qarab intilmoqda, takomillashib bormoqda. Ushbu takomillashuv ishlaridan kozlangan maqsad albatta, davlatning moliyaviy tomonlama yuksalishini nazarda tutadi. Shu jumladan, jahon iqtisodiy maydonida g‘aznachilik tizimi borasida yutuqlarga erishish ham bundan mustasno emas.

Byudjet ijrosining g‘aznachilik tizimini, uning funksional va boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish orqali butun davlat moliyasini boshqarish tizimini optimallashtirish va samaradorligini oshirish mumkin. Davlat g‘aznachiligining vakolatlarini optimallashtirish bo‘yicha hozirgi vaqtda soha mutaxassislari tomonidan taklif etilayotgan va ko‘rib chiqilayotgan yo‘nalishlar nafaqat byudjetni yaxshiroq bajarishga, balki uni shakllantirishni to‘g‘ri rejalashtirishga ham imkon beradi. Byudjet ijrosining faol tizimi modeliga o‘tish va undagi g‘aznachilik organlarini kengaytirilgan vositalar (byudjet limitlaridan tashqari), shu jumladan, keng

funksional kompleksga ega bo‘lgan byudjet mablag‘lari bilan faollashtirish, bizningcha, byudjetni shakllantirish jarayonini aks ettiradi.

Byudjetning funksiyalarini ko‘rib chiqish va ularning byudjet jarayonida g‘aznachilikning roli bilan bog‘liqligini aniqlashda shuni ta’kidlash kerakki, byudjetning asosiy vazifasi davlatning moddiy asosini mablag‘larni jamg‘arish orqali ta’minlashdan va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun turli vazifalarni moliyalashtirishni samarali taqsimlashdan iborat. Shunday qilib, davlat g‘aznachilikning byudjet ijrosi sohasidagi rolini belgilab, biz O‘zbekiston Respublikasi moliya tizimining barqarorligi, ishonchliligi va shaffofligini mustahkamlash choralarini ko‘radigan va eng muhim vazifalarni hal qiladigan organ degan xulosani berish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Shahlo Shodmonkulova Olimjon qizi. G‘aznachilikda pul oqimlari ustidan kompleks monitoring qilish./SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 1 ISSUE 5. 458-460B. (https://doi.org/10.5281/zenodo.7070762)

2. Shahlo Shodmonkulova Olimjon qizi. FINANCIAL RESOURCES OF THE TREASURY SYSTEM AND ISSUES OF THEIR MANAGEMENT./ Web of Scientist: International Scientific Research journal. ISSN: 2776-0979, Volume 4, Issue 3, Mar., 2023. 493-495p.